

3146181043

Technická univerzita v Liberci

Fakulta textilní – KKV v Prostějově – 2. ročník BS/TŘOV

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI UNIVERZITNÍ KNIHOVNA	
Přír. č.	2130794
Signat.	B 15097
Kč	

DĚJINY ODĚVNÍ KULTURY

Seminární práce

LIDOVÉ KROJE

Lidový kroj z Valašska

Z Chodska

Kroje z Hané

Lidové kroje z Plzně

Akademický rok a semestr: 2007/2008, LS

Vypracoval : Martin Chmelař

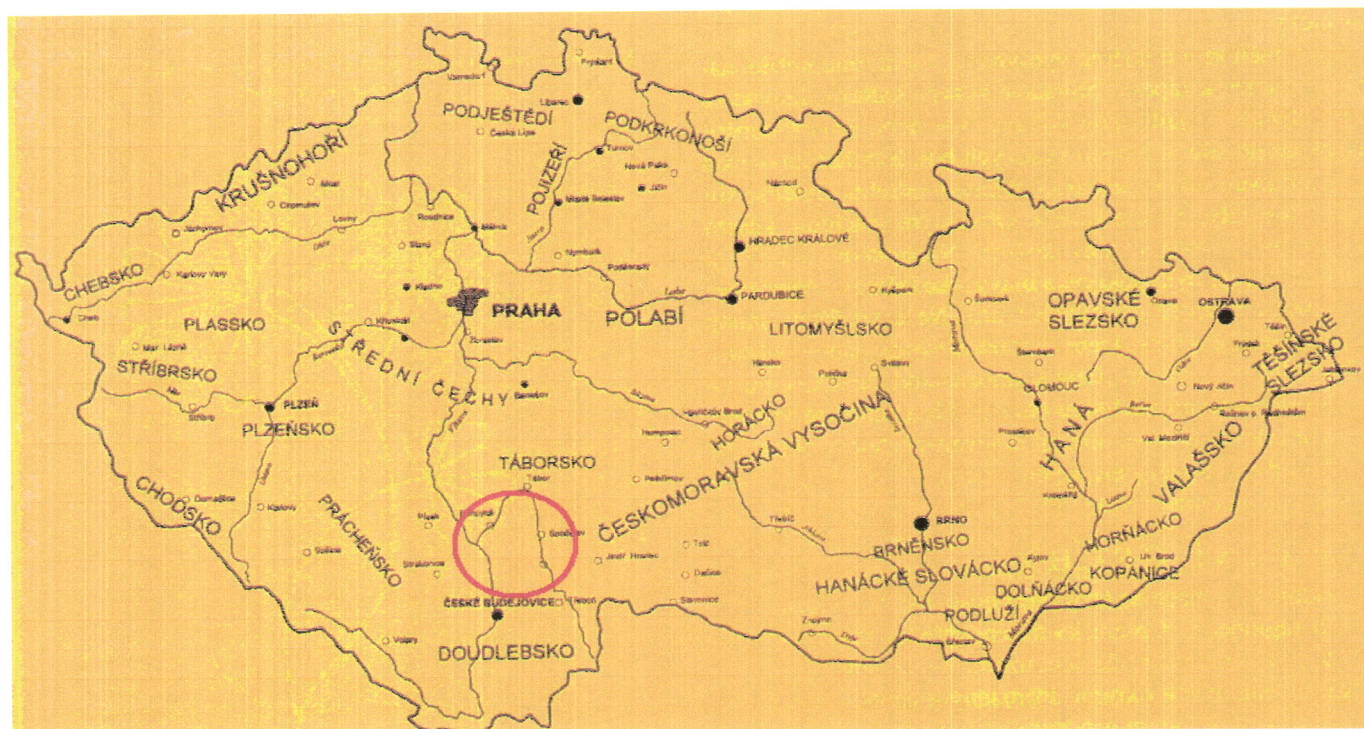
Lidové kroje v Čechách a na Moravě

Kroj je oděv charakteristický pro určitý kraj. V České republice, v oblastech spjatých s historickým zemským dělením, prošly kroje lidových vrstev složitým vývojem. Lidový oděv tak lze jen s obtížemi řadit čistě historicky.

V současnosti se již kroje v České republice **běžně nenosí**, ale lidé je stále oblékají při tradičních lidových slavnostech a zábavách, jako jsou hody a masopusty. Tato tradice je silnější ve východní části země, na Moravě.

Blata

Blatský kraj se nosí v krajině mezi Českými Budějovicemi, Táborskem, Jindřichovým Hradcem a Vodňanskem. Dříve sahal až na Moravu a do českých vesnic v Rakousku. Zabírá velkou oblast, proto má sice jednotný ráz, ale v různých krajích se vyvinuly rozdíly, hlavně ve vzorech vyšívání.

Blatský kraj, především ženský, je velmi bohatě zdobený vyšivkou. Býval typický vyšivkami s použitím korálků a penízků. Blatská plena byla nejhonosnější součástí oblečení. Plena se váže přes měkký trojdílný čepec, před jehož krajkovým lemem vyčníval zdobený vyšíváný pásek. Košílky bývaly v 1. polovině 19. století bohatě vyšívány a v druhé polovině 19. století se vyšívaly i korálky. Kolem krku býval „výkladek“ nad vyšívanou náprsenkou.

Mužský kraj byl protiváhou barevné zdobnosti a košatosti ženského kroje. Kraj byl elegantní, ve svrchních kusech laděn do tmavě zelené či tmavě modré. Kalhoty bývaly ze žluté jelení kůže, nohy ve vysokých kožených botách. Na hlavách muži nosili vysokou kožešinovou čepici.

15. Družice z jihoslověnských Blat v kroj z první poloviny 19. století.

Doudlebsko

Doudlebsko je nejjižnější český region. Na severu hraničí s oblastí blatskou, na jihu pak sousedí s Rakouskem a Německem. Oblast se nazývá podle původních obyvatel kmene Doudlebů sídlícího zde v době rané české historie.

Kroj svým rázem a jednoduchostí prozrazoval, že Doudlebsko bylo chudší kraj. Nebyl bohatě zdoben, byl prostý, jednoduchý.

Ženský kroj se skládal z přiléhavé spodní košile, na ní byla košile s rukávci a k tomu nejčastěji červená sukně s kapsářem a množstvím spodniček. Barevně se sukní ladila i šněrovačka zdůrazňující úzký pas. Přes ramena se přehazoval barevný hedvábný šátek.

Mužský kroj se skládal ze žlutých jelenicových kalhot ke kolenům – „praštěnek“, k nim patřily modré pletené punčochy a střevíce s přezkou. Ke kroji se nosil krátký nebo dlouhý kabátek – „bunda“ – v zimě kožich. Klobouk „podštok“ z prasečích chlupů byl vysoký jako cylindr. Dominantou a chloubou oblečení byl široký opasek, vpředu opatřený pevným terčem, zdobený jemnou bělavou výšivkou. Opasky nebyly jen dekorativním doplňkem, ale schovávaly se v nich peníze.

Haná

Stejně jako jiné oblasti Čech a Moravy měla i Haná svůj typický kroj. Ten plně odpovídá rázu kraje – je důstojný a přece půvabný, mužský někdy může budit dojem příliš honosného a furiantského. V okolí Haček, vzhledem k podhorskému charakteru krajiny a větší chudobě lidu, nebyl kroj tak nákladný, pouze napodoboval hanácký a čím dále od Hané, tím byl jednodušší, bez bohatství vyšívaných ozdob. Záhy byl nahrazen obyčejným občanským oděvem.

Mužské kroje mívaly nejrůznější doplňky. K nejzajímavějším patří kožené hanácké pásy vyráběné v okolí Litovle a zdobené vtlučením jemných kovových plíšků, mnohdy kombinovaných s výšivkou uzounkými řemínky z různobarevné kůže.

Hanácký kroj se liší podle jednotlivých lokalit, zejména barvou kalhot – gatí – a haleny či formou klobouku. Například Hanák u Kroměříže, Holešova a Prostějova má červené široké koženky (Slováci jim říkají „baně“) pod kolena zadrhnuté střapci.

Lýtka od kolen po kotníky jsou oděna do plátěných „veliček“ asi o třetinu přesahujících boty. Ty jsou vysoké, lesklé, vpředu nahoře opatřené vlněnou růžičkou. Hanácká vesta je ze zelené látky, kolem dírek pestře vyšitá a ozdobena lesklými (mnohdy stříbrnými) knoflíky. Kolem těla je kožený, pěkně vyšívaný pás, široký asi na dlaň. Svátečním hanáckým oděvem je dlouhý modrý plášť s hojnými našasenými límci, v zimě také dlouhý, až na paty sahající červenavý nebo hnědý kožich. Hanáci nosili dlouhé vlasy a vyholené tváře.

(c) Hanácké sůbor Kosíř

Chebsko

Chebský kraj nese znaky oděvu německého etnika, které v době zrání krajů bylo na Chebsku silně zastoupeno. Krajské oděvy se zde ustálily do poměrně jednotné podoby, kterou najdeme v Pošumaví i Krušnohoří.

V chebském kroji převládá **černá barva u žen i mužů**. V kroji jsou časté součásti šité z **brokátu a hedvábí**. Ženy nosily sametové vypracované **šněrovačky** a přes prsa nakoso šátek. Typické pro ženský chebský kraj bylo **zvláštní vázání šátku** na hlavě v týle a do věnce nad čelem.

Zvláštností chebské oblasti je i používání **stříbrných šperků**, které byly výraznou součástí ženského kroje. Tyto kroje se nosily nejen v oblasti Chebska, ale i v Krušnohoří. Na Karlovarsku, v okolí Žlutic či Teplé a na dalších místech západního pohraničí se ženský kraj vyznačoval **zlatými či stříbrnými čepci se stuhami v týle**.

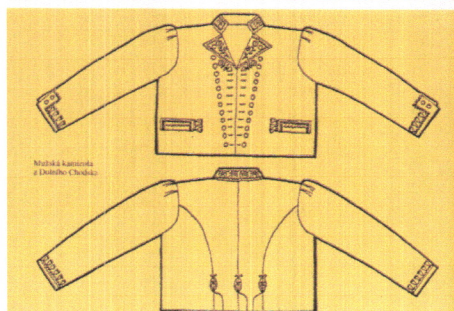
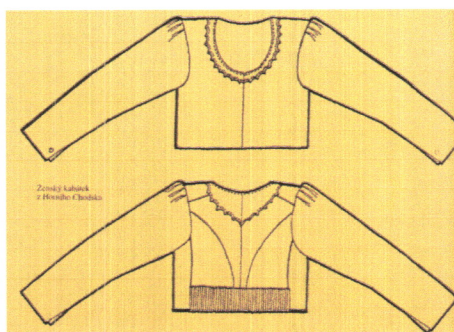
Chodsko

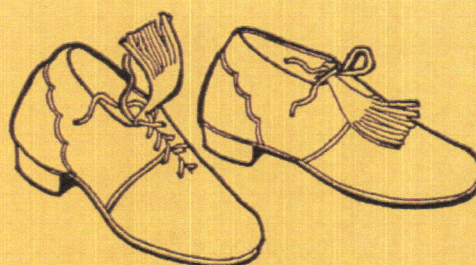
Chodsko je jedinou oblastí Čech, kde se dosud udržel lidový oděv. Pro vlastní Chodsko se stala typickou forma svátečního oděvu ze 60. a 70. let 19. století s drobnými proměnami. Dnes je vyhrazena jen výjimečným příležitostem a soustředěna na blízké okolí Domažlic a Postřekova.

Od 30. let 19. století se chodský kroj vyvíjel tak, že vznikly tři odlišné skupiny: dolský, horský a méně známý staňkovský. Dolský, nošený v údolních vesnicích kolem Domažlic (Mrákov, Klíčov, Tlumačov, Stráž, Újezd, Draženov, Pocinovice a Lhota), byl bohatší, přičemž silueta kroje byla orientovaná nad pás. Kroj horních vesnic, typický pro obce kolem Postřekova, měl jednodušší formu a orientoval se do pasu. Celkově si zachovával archaičtější ráz. Vedle těchto dvou typů tu existoval ještě třetí, staňkovský. Ten však přebíral prvky městské módy ze sousedního Klatovska a Chotěšovska.

Sváteční forma lidového kroje z druhé poloviny 19. století se zachovala u folklorních souborů, jež předvádějí chodské lidové zvyky a folklor při četných slavnostech.

Mužské střevíce
z Chodska

Opavské Slezsko

Opavský kroj uchovává styl oblečení s ohlasy městské módy 19. století a vykazuje řadu společných rysů s některými kroji z hospodářsky prosperujících oblastí Čech. Na Opavsku se tradiční kroje nosily zhruba jen do poloviny 19. století.

Ženské kroje měly dost obecný styl své doby. Svérázné byly čepce. Jednak bílé, jemně vyšíváné na dýnku, lemované valencienskou krajkou, jednak zdobené rozvinutější výšivkou s množstvím zlatých flitrů a skleněných korálků. Druhý typ okázalého čepce je z barevného hedvábí a sametu se zlatě vyšitým dýnkem a kolem okraje lemovaný zlatou krajkou a šedou králíčí kožešinou. Čepce mají tvar středověké karkule s protáhlými oušky a dlouhými stuhami. Slezské stuhy jsou charakteristické svou šíří a jemným vzorkem ladícím se stylem kroje. Vázaly se kolem čepců, uzavazovaly se v pase mašlí dopředu a často tvořily dominantní ozdobu oblečení.

Muži brzy přejímají temné dobové ustrojení s dlouhými kalhotami, obvykle zasunutými do holínek, dále bílé košile, vesty a kazajky s kovovými knoflíky, dobové klobouky, např. i cylindry a tmavé hedvábné šátky pod krkem.

Plzeňsko

Oblast plzeňského kroje obsáhla celkem asi 30 vesnic a lze ji vytknout přibližně těmito body: na severu Ledce a Záluží, na východě Dejšíná a dosti odlehlé Ejpovice, jižně Plzenec a Outušice, na západě Vejprnice a Křimice. Vliv lidového kroje se silně uplatňoval i v samotné Plzni, kde se hojně nosil.

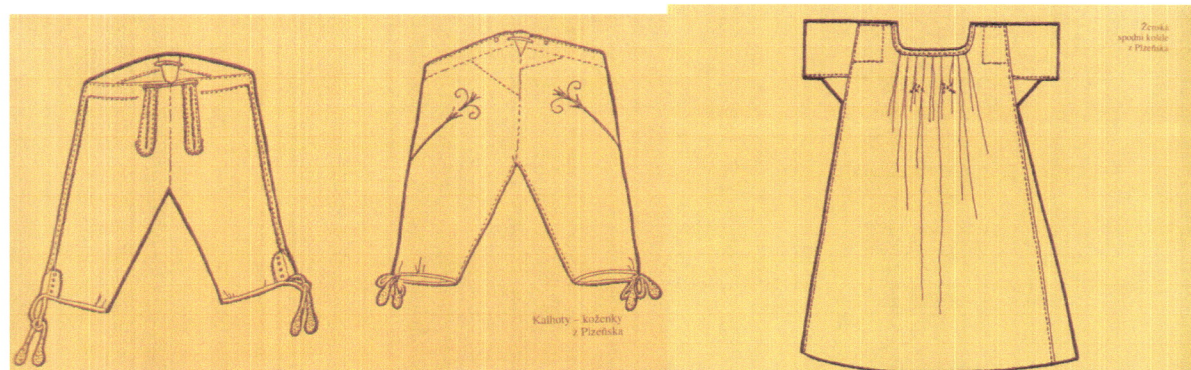
Ráz plzeňského kroje byl poměrně **přesně vyhraněný**, nepodléhal v okrajových oblastech vlivům sousedních krojových oblastí, s čímž se velmi často setkáváme u většiny krojů ostatních. Jelikož pak jeho vlastní oblast nebyla příliš rozsáhlá, **nevykazoval značnějších odchylek**, a pokud se tyto od vesnice k vesnici vyskytly, byly jen celkem nepatrné.

Svráznost plzeňského **ženského kroje** spočívá především v **neobyčejné šíři**, jíž docilovaly plzeňské ženy takovým počtem spodních sukní, jaký nebyl obvyklý nikde jinde. Jestliže u jiného kroje bylo 5 až 6 spodních sukní již nejvyšším počtem, zde to byl teprve počátek, neboť parádnice si jich popřála pro svátek 12 až 15, ba někdy až 24. Proto nebylo divu, když si je žena například při dlouhé mši v kostele „nadlehčovala“, protože unést jejich tíhu vyžadovalo i u statné venkovanky dost námahy. **Výšivek** bylo na plzeňském ženském kroji málo – jen čepeček a k němu náležející „křídla“, upravená z „kalunků“, pak úzké kalunky k fěrtochům. Pro zvláště slavnostní příležitosti nosily ženy ještě **pleny** a jen poměrně řídce se vyskytovaly též **bílé vyšívané fěrtochy**.

Výšivek nebylo tedy mnoho, zato je pro jejich krásu lze počítat k **nejnádhernějším lidovým výšivkám vůbec**. Okrasy, jimiž byly ozdobeny živůtky a bílé soukenné kabátky, jsou již poměrně jednoduché a méně výrazné, takže zůstávají daleko za skvělými výšivkami bílými. **Košilka** mívala baňaté rukávy střední velikosti, které u lokte byly všity do tkaného pásku, jenž lemoval i výstřih u krku. Přes prsa se kladl **hedvábný malý šátek**, jehož konce se zastrkovaly za **šněrovačku**. Na nohou se nosily červené punčochy a vykrojené **střevíčky na špalíčkách**, svázané na nártu zelenou pentlí. Ty později vystřídaly sametové stahované „bůtky“ s lakovým vykrajovaným okrajem.

I **mužský plzeňský kroj** je střidmý. Svrchní kusy byly šity z dobrého modrého sukna, na krajích červeně lemovaného. Všechny součásti mají zapínání z **mosazných zlatě se lesknoucích knoflíků**. **Světlé jelenicové kalhoty** byly často zdobeny prošívány ornamenty. Boty se nosily vysoké až po kolena a tvrdé, případně měkké shrnovačky.

Pokrývka hlavy pro svobodné a pro ženaté k méně slavnostním příležitostem byla čepice vydrovka. **Dénko** bylo obvykle červené sametové a přes ně byla do hvězdičky našita šestkrát **zlatá šňůrka**, uprostřed zachycená zlatým štrapečkem. K slavnostnímu kroji nosili muži černé kastorové klobouky s nízkou plochou a poněkud promáčknutou hlavou, kolem níž byla ovinuta **černá pentle**. Okraj byl širší, také rovný. Spodem byly všity po stranách černé **hedvábné pentle**, jimiž se klobouk uvazoval pod bradu.

Prácheňsko

Prácheňský kraj pokrýval velkou část jižních Čech. Hlavními středisky byla starobylá města Písek, Strakonice, Volary a Milevsko. Z hlediska kroje není oblast jednotná ani příliš výrazná.

Ženský prácheňský kroj měl velmi vážný a klidný vzhled, vynikal bíle vyšívaným rostlinným ornamentem, s květy vyplněnými šitými jemnými pavučinkami. K svátečnímu kroji nosily ženy bíle vyšívané sukně, které sahaly přes půl lýtek, byly široké a v pase nabrané v husté řasy. K bílé sukni patřila hedvábná zástěra, hnědá, fialová, červená, někdy měňavá, sahající až k okraji sukně. K barevným sukním byly nošeny bílé zástěry. Kolem krku měly ženy bíle vyšívané okruží. Na ramena si kladly na koso složený hedvábný šátek s cípy zastrčenými za šňěrovačku. Vlasy měly rozdělené pěšinkou a sčesané hluboce k uším. Přes čelo nosily úzkou černou sametku. Na hlavu si ženy vázaly šátek na babku.

Muži nosili kožené kalhoty, jimž říkali „brslenky“. Obouvali vlněné punčochy a vysoké boty. Sváteční košile měly dlouhé a široké rukávy k zápěstí, límeček u krku a manžety vyšité černou bavlnkou, u ramen byly rukávy nabrané. Pod límeček se vázal hedvábný šátek. Muži nikdy nenosili u krku stuhy. Kazajka byla krátká, jen do pasu, vpředu a u krku lemovaná červenou „paspulkou“. Vpředu měla dvě řady lesklých knoflíčků. Po svatbě nosil muž dlouhý kabát se dvěma šosy, které se při chůzi rozevíraly. Na hlavě nosili klobouk či vydrovku nebo kulatou čepici s beránkem. Starší muži mívali v zimě krátké kožichy z vydělané ovčí kůže s okraji zdobenými černým beránkem. Švy zdobila barevná nit – někteří měli na zádech vyšitý květ, obvykle tulipán. Ke kožichu nosili beranici.

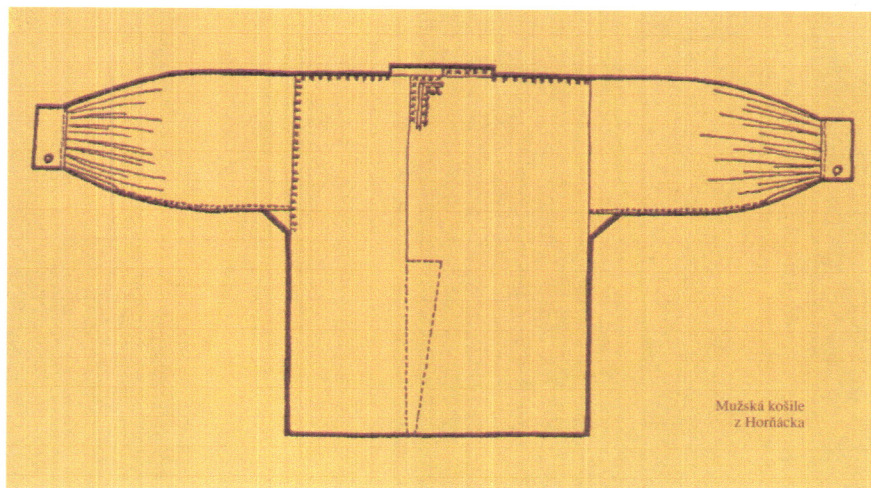
Slovácko – Dolňácko, Hornácko

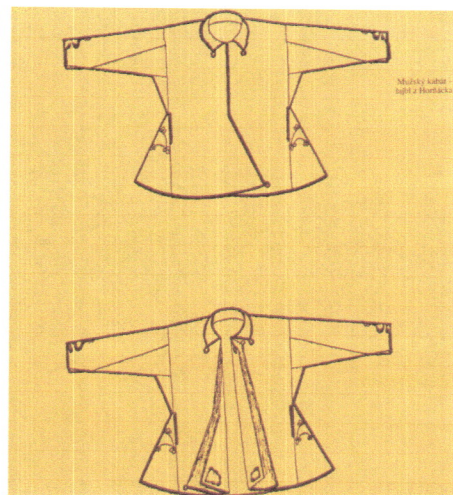
Slovácko je pojmenování pro rozlehlý a nesterjnorodý národopisný region se složitým historickým vývojem, pokrývající podstatnou část jihovýchodní Moravy a její obyvatel.

V této oblasti se kroj uchoval na poměrně velkém území **nejdéle z České republiky**. Dodnes zde v kroji lidé částečně chodí, hlavně **staré ženy a mládež**. Staří nosí i **zjednodušený kroj** pro denní potřebu, zřetelný hlavně v siluetě a skladbě součástí, tj. oblečení s krátkými širokými sukněmi, zástěrou, jupkou a šátkem na hlavě v různých modifikacích.

Mládež, a to i mužská, naopak nosí kroj jen **několikrát za rok**, např. o hodech, ale je to kroj nejbohatší, nejzdobnějších forem.

Mužská košile z Hornácka

Mužská sukně z Hornácka

Táborsko

Na Táborsku se nosil tzv. kozácký kroj, vedle blatského a doudlebského třetí nejznámější v jižních Čechách. Zvláštní název „kozácký“ nese táborský kroj z neznámého důvodu. Snad proto, že výběžek na mužské kazajce připomínal kozí ocásek, tvrdé konce holubičky pod ženskou plenou kozí růžky. Možná proto, že název „kozí“ se na Táborsku vyskytuje dost často (Kozí Hrádek, Kozský čili Kozí potok apod.). Je to pravděpodobně proto, že Táborsko byl kraj chudý, kde se pěstovalo více koz než krav. Název „kozáci“ byl prý název posměšný.

Ženský kozácký kroj vynikal bohatostí květovaných výšivek. Většinou se vyšívalo na bavlněných látkách, protože jsou poddajnější a vytahování nití trvanlivější. Lněné plátno se brzo láme a výplně vypadávají. Tenké lněné plátno se užívalo jedině na harrachovském panství, a to na fěrtochy (zástěry). Fěrtochy se vpředu spojovaly. Celá plocha byla zdobena květy (někdy až osmi druhy). Punčochy byly bílé, k tomu černé lodičky se skládankou a knoflíčky. Svobodná děvčata měla kroj, jenž se vyznačoval bělostí a rozevlátými pestrými stužkami. Vdané ženy měly kroj klidnějších a tlumenějších barev.

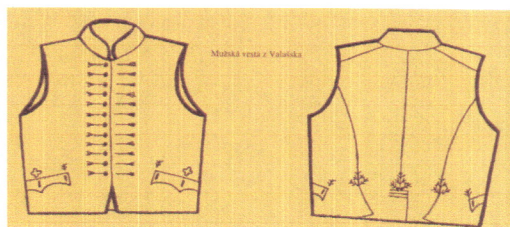
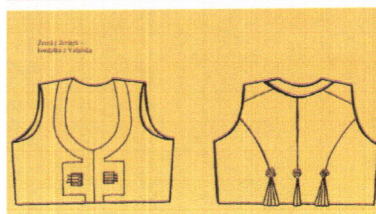
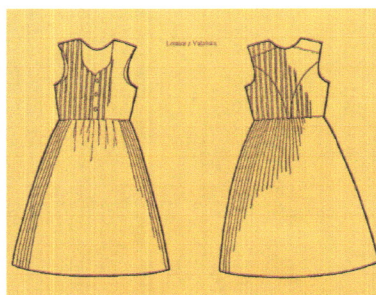
Mužský kroj byl jednodušší. Košile byla z tenkého plátna – bez vyšívání. Jen několik záložek bylo ušito po straně náprsenky. Pod hladký límeček se uvazoval hedvábný šátek. Vesta byla prostého střihu, zapínána řadou kovových knoflíků. Kazajka byla přiléhavá, bez ozdob, jen vzadu do špičky s odstávajícím šosem, který dával podnět k posměšnému názvu „kozák“. Dlouhý kabát měl těsně přiléhavý život sahající do pasu, zvýšený límec a nevelké výložky, rukávy v rameni rozšířené a v zápěstí úzké. Sukno bylo v barvě modré nebo hnědé. Kalhoty většinou těsné kožené „práštenky“, svázané pod kolenem řemínky. Punčochy bývaly bílé nebo modré, nízké střevíce vystřídalaly tvrdé holínky.

Valašsko

Valašské kroje, které až na výjimky postupně vymizely, můžeme dnes již vidět jen v muzeích, při národopisných slavnostech a u některých lidových tanečníků a hudebních souborů.

Tradiční valašský kroj se skládá z kožichu, bílé košile, úzkých kalhot, krpců a klobouku. U žen pak tvoří kroj bílá hrubá našasená sukně, vpředu černá zástěra, živůtek s rukávci a bílý vyšíváný šátek na hlavu.

Použitá literatura :

[1] – Internet

[2] – České lidové kroje, autor – Jiřina Langhammerová